

SPORTUOJANČIŲ PAAUGLIŲ VERTYBINĖS ORIENTACIJOS KAIP SOCIALINĖS KOMPETENCIJOS VEIKSNYS

Dovilė Šertvytienė, Skaistė Laskienė

Lietuvos kūno kultūros akademija, Kaunas, Lietuva

Dovilė Šertvytienė. Edukologijos magistrantė. Kauno Jono Jablonskio gimnazijos kūno kultūros ir etikos mokytoja. Mokslinių tyrimų kryptis — paauglių psichologija.

SANTRAUKA

Paauglių vertybinių orientacijų raiška — daugiaspektė: paauglystės amžiaus tarpsniu jaunuolių veikia psichosocialinės ir kognityvinės raidos ypatumai, įvairūs vidiniai ir išoriniai veiksniai, todėl vertybių tyrimai nepraranda savo aktualumo. Socialinė kompetencija suprantama kaip individo gebėjimas veikti, nulemtas žinių, mokėjimų, įgūdžių, požiūrių ir asmenybės savybių bei vertybių.

Tyrimo tikslas — nustatyti ir įvertinti paauglių vertybines orientacijas kaip socialinės kompetencijos veiksnį veiklos ir lyties aspektu.

Buvo tiriami dviejų Kauno bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų moksleiviai: 13—15 metų merginos ir vaikinai. Iš viso 400: 186 merginos ir 214 vaikinių. Respondentai parinkti netikimybinio tiriamųjų grupių parinkimo būdu.

Anketinės apklausos metodu nustatyti respondentų vertybinės orientacijos ir socialinės kompetencijos ypatumai. Vertybinėms orientacijoms įvertinti respondentams pateikta čekų psichologo B. Basso (Елуцев, 2000) anketa pagal 3 orientacijas: orientaciją į save, orientaciją į bendravimą ir orientaciją į veiklą. Socialinės kompetencijos ypatumams vertinti naudota R. Lekavičienės (2001) parengta socialinės kompetencijos vertinimo metodika (adaptuota Ullrich ir de Muynck anketa), kurią sudaro 45 teiginiai, atskleidžiantys socialinės kompetencijos raišką.

Anketinės apklausos duomenys apdoroti matematinės statistikos metodais. Skirtumui tarp grupių rezultatų nustatyti buvo naudojamas chi kvadrato kriterijus.

Nustatyta: labiau pasikliauja savimi, geba bendrauti su pažįstamais ir nepažįstamais žmonėmis sportuojantys vaikinai ir sportuojančios merginos; kryptinga orientacija į bendravimą reikšmingai būdinga sportuojančioms merginoms ir nesportuojantiems vaikinams; kryptinga orientacija į veiklą labai būdinga sportuojančioms merginoms ir vaikinams; kryptinga orientacija į save būdinga nesportuojantiems merginoms ir vaikinams.

Raktažodžiai: sportas, socialinė kompetencija, vertybinės orientacijos.

IVADAS

Paauglystė yra bene vienas iš sudėtingiausių asmenybės tapimo laikotarpių. Tai būsimo gyvenimo kelio arba, kitaip tariant, tapatumo ieškojimo laikotarpis. Tapatumo krizę neretai lengviau įveikia tie paaugliai, kurie randa juos dominančią veiklą (viena iš jų gali būti sportinė), padedančią kryptingai siekti tikslo ir jausti pasitenkinimą tos veiklos rezultatais. Sėkminga veikla patvirtina, kad žinios, mokėjimai, įgūdžiai yra

taikomi tinkamai, ir taip kuriamas kompetencijos pagrindas. Pasak J. Sookol (2001), kompetencija yra darbo uždaviniui ar vaidmeniui atlikti būtinų mokėjimo, įgūdžių, žinių ir gebėjimų derinys. Kompetencijos sąvoka ir akademinėje literatūroje, ir kasdienėse diskusijose paprastai vartojama plataus diapazono gebėjimams, kurie kaip nors susiję su mūsų patirtimi, apibūdinti: meistriškumu, specializacija, inteligentiškumu ir problemų spren-

dimu. J. Erpenbeck (1998) nuomone, kompetencija — tai gebėjimas organizuotis. J. Sauer (1998) teigia, kad kompetencija apima vertybių, elgsenos pokyčių, naujų žinių priėmimą, įgyto patyrimo keitimą. Asmeninė (individuali) kompetencija — tai savęs įvertinimas (asmeninės žmogaus savybės), nusistatymas produktyviai dirbti, motyvavimas, mokslo ir tobulėjimo siekimas tiek darbe, tiek už jo ribų. B. Martinkus ir kt. (2002) nurodo, kad kompetencija — tai žinių ir įgūdžių derinimas bei gebėjimas juos pritaikyti konkrečiomis aplinkybėmis. Aptariant paauglystės psichosocialinės raidos ypatumus, be *socialinės kompetencijos* naudojama *elgesio modelio* sąvoka, kurią N. M. Grendstad (1996) apibūdina kaip nuolat įvairiomis situacijomis ir aplinkybėmis pasikartojančius elgesio būdus. Tai ypač svarbu kalbant apie paauglių elgesio įvairiomis situacijomis prognozavimą: tai, kokias vertybes yra priėmęs paauglys, arba kokių vertybių siekia (vertybinės orientacijos), kurios nulems jo elgesį, ypač kritinėmis situacijomis, reikalaujančiomis pasirinkimo.

Anot R. Malinausko (2006), socialinė kompetencija — tai nusimanymas ir aukšta bendravimo kultūra. Socialiai kompetentingas žmogus visada laikosi visuomenėje priimtų elgesio normų ir profesinės etikos kodekso reikalavimų, išlieka orus net ir tada, kai priešinamasi jo sprendimams.

R. Lekavičienė (2001, 2004) teigia, kad laikydamiesi skirtingų socialinės kompetencijos sampratų mokslininkai įvardija skirtingus socialinės kompetencijos vertinimo rodiklius. Dažniausiai individo socialinės kompetencijos matais yra laikomi jo turimi socialiniai įgūdžiai, gebėjimai siekti tikslų ir (arba) individo tarpasmeninių santykių kokybė. Be to, socialinė kompetencija gali būti tyrinėjama tiek teoriniu, tiek empiriniu lygmeniu. Pastarasis lygmuo taip pat nėra vienalytis: empiriniai tyrinėjimai gali būti atliekami specifinių gebėjimų arba integruotų rodiklių lygmeniu.

Bandoma sudarinėti įgūdžių sąrašus, pagal kuriuos būtų galima nustatyti kompetentingus žmones, kurti kompetencijos treniravimo programas. G. Gambrill (1995) (cit. iš Hinsch ir Pfingsten, 1998) išskiria tokius kompetentingo žmogaus socialinius įgūdžius: gebėjimą atsakyti, reaguoti į kritiką, reikalauti pakeisti griauenamą elgesį, išreikšti prieštaravimus, neleisti nutraukinėti kalbant, atsiprašyti, pripažinti silpnybes, nutraukti nepageidaujamus kontaktus, reaguoti į bandymus kontaktuoti, pradėti pokalbį, palaikyti pokalbį, baigti pokalbį, atvirai reikšti jausmus ir kt. Tačiau teoriniai samprotavimai ne visada patvirtinami

empiriniais tyrinėjimais. Pavyzdžiui, socialinių ryšių vengimas teoretikų buvo traktuojamas kaip rizikos veiksnys, kai tuo tarpu kiti autoriai įrodė, kad neretai socialinių ryšių vengimas ir gebėjimas juos apriboti gali būti vertinamas kaip reikalingas socialinis įgūdis. Kitas trūkumas yra ir tas, kad kalbant vien apie įgūdžius socialinė kompetencija dažniau įvardijama kaip gebėjimas užmirštant tarpusavio santykių, elgesio aspektą. Todėl bandymai apibrėžti socialinę kompetenciją per socialinius įgūdžius veda į nekonkretumą, nes toks pat elgesys įvairiomis situacijomis ir skirtingų individų gali būti vertinamas labai nevienodai.

Individo gebėjimas ugdyti teigiamus tarpasmeninius santykius yra laikomas labai svarbiu veiksmu norint, kad asmenybė vystytųsi sveikai ir gerai adaptuotųsi psichosocialine prasme. Pagal santykių palaikymo kokybę neretai vertinama ir individo socialinė kompetencija.

Tyrimo aktualumas grindžiamas tuo, kad analizuotų autorių aptariama socialinės kompetencijos samprata dažniausiai siejama su profesine veikla bei karjera ir naudojama socialinei kompetencijai tobulinti (mokymosi visą gyvenimą projektai), konstatuojant jos trūkumą, ir tik nedidelė dalis mokslininkų užsimena apie socialinės kompetencijos kaip socialinių įgūdžių ugdymo galimybes mokykliniame amžiuje. Manytume, kad mokyklinio amžiaus vaikų socialinės kompetencijos kaip socialinių įgūdžių ugdymo galimybės galėtų būti siejamos su sportine veikla, tačiau tenka pripažinti, kad šioje srityje nepakankamai dėmesio skiriama psichosocialinės ir kognityvinės raidos ypatumams, akcentuojama ne asmenybės ugdymo, o sportinio rezultato svarba, pasigendama sportinės patirties galimybių panaudojimo socialinei kompetencijai ugdyti. Paauglystės laikotarpiu padidėję kognityviniai gebėjimai leidžia paaugliui suprasti ir įvertinti, kokie reikšmingi yra pokyčiai, apgalvoti ateities įvykius, skatina mąstyti apie karjerą, gyvenimą ir kitus svarbius pasirinkimus. Psichosocialinę paauglio raidą dauguma autorių (Brettschneider, Heim, 1997) sieja su specifiniais uždaviniais, kuriuos jam kelia gyvenimas. Šiuos uždavinius veikia skirtingi biologiniai, asmenybės, socialiniai ir kultūriniai veiksniai. Jei jie įvykdomi sėkmingai, tai padaro individą laimingą ir lemia tolesnę jo sėkmę, priešingu atveju, jie veda prie nusivylimo, visuomenės nesusitaikymo su sunkumais, susijusiais su ateities uždaviniais. Mokyklinio amžiaus vaikai kompetenciją suvokia kaip savo vertės pajautimą. Manoma (Weiss, Amorose, 2005), kad paaugliams, kurių suvokta kompeten-

cija daugelyje sričių yra gera, būdingas pozityvus savęs vertinimas, jiems lengviau priimti gyvenimo iššūkius, mokymosi procesas jiems pasidaro įdomus, jie nebijo susidurti su sunkumais.

Pats intensyviausias vertybinių orientacijų formavimasis vyksta paauglystėje, kada išryškėja asmens pozicija socialinių santykių aplinkoje. Būtent paauglystės tarpsniu jaunuoliui būdinga proto, emocijų ir valios emancipacija (Hart, Atkins, 1999). Savo ruožtu tėvų ir šeimos poveikis paaugliams ne sumažėja, o tik kokybiškai pakinta. Šeima, būdama dorovinių vertybių, funkcionuojančių visuomenėje, versme, tas gyvenimo prasmės ar vertybes surikiuoja pagal svarbą, vertina, paradigmina ir perduoda savo vaikams per bendravimą ir veiklą.

Mokslininkai (Fox, cit. iš Brettschneider, Heim, 1997; Oweis, Spinks, 2001; Danish et al., 2003; Klomsten et al., 2004; Moreno, Cervello, 2005) savo tyrimais pabrėžia, kad dalyvavimas sportinėje veikloje yra vienas iš reikšmingiausių veiksnių, prisidedančių prie paauglių tapatumo, veikiančių paauglio savivokos procesą, vertybines orientacijas, ir akcentuoja sportinės veiklos pozityvų poveikį bendradarbiavimui su bendraamžiais, fizinių gebėjimų, charakterio, kūrybingumo, vertybių sistemos ugdymui. Tyrimo metu palyginsime sportuojančių ir nesportuojančių paauglių vertybines orientacijas.

Tyrimo objektas — sportuojančių paauglių socialinės kompetencijos ypatumai: vertybinės orientacijos kaip socialinei kompetencijai turintis įtakos veiksnys.

Tikslas — nustatyti ir įvertinti paauglių vertybines orientacijas kaip socialinei kompetencijai turintį įtakos veiksnių veiklos ir lyties aspektu.

TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Metodai: 1) anketinė apklausa; 2) matematinės analizė. Anketinės apklausos metodu buvo nustatyti respondentų vertybinės orientacijos ir socialinės kompetencijos ypatumai. Vertybinėms orientacijoms įvertinti respondentams buvo pateikta čekų psichologo B. Basso (Елисеев, 2000) anketa, išversta iš rusų kalbos, kurią sudarė 29 klausimai: 2 bendrojo pobūdžio (nustatantys respondentų lytį ir fizinių aktyvumą — sportuojantys paaugliai per savaitę sportuoja 2—3 kartus, nesportuojantys 1 ir mažiau); 27 teiginiai — situacijos su trimis galimais atsakymų variantais, atitinkančiais tris vertybines orientacijas: orientaciją į save, orientaciją į bendravimą ir orientaciją į veiklą. Tiriamųjų

buvo prašoma atsakyti apibraukiant vieną teiginio variantą, kuris labiausiai atitinka jų nuomonę. Teiginiai buvo pateikiami atsitiktine tvarka, kurios kodavimas buvo žinomas tik tyrėjui. Socialinės kompetencijos ypatumams įvertinti naudojome R. Lekavičienės (2001) parengtą socialinės kompetencijos vertinimo metodiką (adaptuotą Ullrich ir de Muynck anketa), kurią sudaro 45 teiginiai, atskleidžiantys socialinės kompetencijos raiškos ypatumus. Ši metodika atskleidžia septynis faktorius: F1 — bendrąjį pasitikėjimą savimi, F2 — atsparumą nesėkmėms ir kritikai, F3 — gebėjimą reikšti jausmus, F4 — gebėjimą paprašyti pagalbos, F5 — nenuolaidumą, F6 — galėjimą pareikalauti, F7 — nesijautimą kaltu. Taip pat buvo surinkta informacija apie tiriamųjų lytį ir veiklą.

Tyrimo rezultatai apdoroti matematinės statistikos metodais. Buvo apskaičiuojamas skirtingo fizinio aktyvumo ir skirtingos lyties moksleivių grupių atsakymų į klausimus pasirinkimų skaičiaus vidurkis. Taip pat naudotas *chi* kvadrato kriterijus, kadangi šis metodas taikomas skirtumo tarp grupių rodiklių reikšmingumui nustatyti, kai duomenys suskirstyti kategorijomis.

Tyrimas pradėtas nuo 2004 metų atsitiktiniu būdu pasirinktose dvejose Kauno bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose. Apklausti 13—15 metų moksleiviai — 400 respondentų: 186 merginos ir 214 vaikų. Respondentai buvo parinkti netikimybinio tiriamųjų grupių parinkimo būdu, t. y. kai tiriamųjų pasiskirstymas populiacinėje grupėje nėra žinomas.

REZULTATAI

Išanalizavus tyrimo rezultatus, susijusius su F1 faktoriumi (bendrojo pasitikėjimo savimi), kuris atskleidžia bendrąjį pasitikėjimą savimi konkrečiai neapibrėžtomis situacijomis, savo svarbumo suvokimą bei ryžtingumą, galima teigti, kad labiau pasikliauja savimi lyties aspektu ir sportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 4,03), ir sportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,97), tačiau rezultatų skirtumas statistiškai nereikšmingas — $p > 0,05$.

Veiklos aspektu sportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 4,03) ir sportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,97) labiau pasikliauja savimi negu nesportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,71) ir nesportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,62). Rezultatų skirtumas statistiškai reikšmingas ($p < 0,05$).

Analizuojant tyrimo rezultatus, susijusius su F2 faktoriumi (atsparumo nesėkmėms ir kritikai), kuris leidžia įvertinti tiriamųjų gebėjimą priimti aplinkinių negatyvius vertinimus ir nepritarimą, galima teigti, kad tarp atsakymų į šio faktoriaus teiginius ryškiausiai lyties aspektu išsiskyrė nesportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 4,11) ir nesportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 4,14) sportuojančių vaikinių (vidutinis pasirinkimų skaičius — 4,04) ir sportuojančių merginų (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,99) atžvilgiu, tačiau rezultatų skirtumas statistiškai nereikšmingas — $p > 0,05$.

Analizuojant tyrimo rezultatus, susijusius su F3 faktoriumi (gebėjimu reikšti jausmus), kuris leidžia įvertinti tiriamųjų gebėjimą parodyti savo teigiamus ir neigiamus jausmus, juos verbaliuoti, aptarti su kitu asmeniu, galima teigti, kad tarp atsakymų į šio faktoriaus teiginius lyties aspektu išsiskyrė sportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,49) ir sportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,61), tačiau rezultatų skirtumas statistiškai nereikšmingas — $p > 0,05$.

Veiklos aspektu teigiamus jausmus daugiau parodo sportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,61) nei nesportuojančios (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,01). Rezultatų skirtumas statistiškai reikšmingas — $p < 0,05$.

Analizuojant tyrimo rezultatus, susijusius su F4 faktoriumi (gebėjimu paprašyti paslaugos), nustatyta, kad sportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,97) ir sportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,95) labiau geba kontaktuoti su pažįstamais ir nepažįstamais žmonėmis negu nesportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,52) ir nesportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,86), tačiau rezultatų skirtumas statistiškai nereikšmingas — $p > 0,05$.

Veiklos aspektu labiau geba kontaktuoti su pažįstamais ir nepažįstamais žmonėmis sportuojantys (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,97) negu nesportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,52). Rezultatų skirtumas statistiškai reikšmingas — $p > 0,05$.

Analizuojant tyrimo rezultatus, susijusius su F5 faktoriumi (nenuolaidumu), kuris įvertina tiriamojo elgesį kitų žmonių keliamų reikalavimų atžvilgiu, galima teigti, kad vertinant šio faktoriaus teiginius ryškiausiai lyties aspektu išsiskyrė nesportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,81) ir nesportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų

skaičius — 3,79), tačiau rezultatų skirtumas statistiškai nereikšmingas — $p > 0,05$.

Veiklos aspektu sportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,46) geba labiau nusileisti negu nesportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,79). Rezultatų skirtumas statistiškai reikšmingas — $p > 0,05$.

Analizuojant tyrimo rezultatus, susijusius su F6 faktoriumi (galėjimu pareikalauti), galima teigti, kad ryškių skirtumų lyties ir veiklos aspektu nepastebėta. Nesportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,70) labiau geba viešoje vietoje išsakyti pretenzijas ir suformuluoti savo reikalavimus negu sportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,66), sportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,68) ir nesportuojančios merginos (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,63), tačiau rezultatų skirtumas tarp grupių statistiškai nereikšmingi — $p > 0,05$.

Analizuojant tyrimo rezultatus, susijusius su F7 faktoriumi (nesijautimu kalnu), kuris įvertina kaltės jausmą, kylantį nepatenkinus kitų žmonių prašymų arba reikalavimų konkrečiomis situacijomis, taip pat neapibrėžtą kaltės jausmą, ryškiausiai nuomonė lyties aspektu išsiskyrė tarp nesportuojančių vaikinių (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,32) ir nesportuojančių merginų (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,45), veiklos aspektu — tarp nesportuojančių merginų (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,45) ir sportuojančių merginų (vidutinis pasirinkimų skaičius — 3,29), tačiau rezultatų skirtumas statistiškai nereikšmingas — $p > 0,05$.

Išanalizavus vertybinių orientacijų raiškos tyrimo rezultatus nustatyta, kad orientacija į bendravimą smarkiai skiriasi veiklos aspektu: nesportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 9,70) labiau linkę bendrauti už sportuojančius vaikus (vidutinis pasirinkimų skaičius — 8,23). Sportuojančių ir nesportuojančių vaikinių orientacijos į bendravimą raiškos rezultatų skirtumas statistiškai reikšmingas — $p < 0,05$ (1 lent.).

Lyties aspektu nesportuojantys vaikinai (vidutinis pasirinkimų skaičius — 9,70) labiau linkę bendrauti už nesportuojančias merginas (vidutinis pasirinkimų skaičius — 8,47). Rezultatų skirtumas statistiškai reikšmingas — $p \leq 0,05$.

Lyties aspektu tarp sportuojančių ir nesportuojančių vaikinių bei sportuojančių ir nesportuojančių merginų orientacijos į save tyrimo rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingų rezultatų vidurkių skirtumo nėra ($p > 0,05$) (2 lent.).

1 lentelė. Orientacijos į bendravimą skirtumo patikimumas veiklos aspektu

Statistiniai rodikliai	Atvejų skaičius	Vidutinis pasirinkimų skaičius	p	α
Kontingentas				
Sportuojantys vaikinai	118	8,23	0,02	p < 0,05
Nesportuojantys vaikinai	96	9,70		
Sportuojančios merginos	82	8,79	0,60	p > 0,05
Nesportuojančios merginos	104	8,47		

2 lentelė. Orientacijos į save skirtumo patikimumas veiklos aspektu

Statistiniai rodikliai	Atvejų skaičius	Vidutinis pasirinkimų skaičius	p	α
Kontingentas				
Sportuojantys vaikinai	118	7,81	0,89	p > 0,05
Nesportuojantys vaikinai	96	7,90		
Sportuojančios merginos	82	9,29	0,23	p > 0,05
Nesportuojančios merginos	104	10,00		

3 lentelė. Orientacijos į veiklą skirtumo patikimumas veiklos aspektu

Statistiniai rodikliai	Atvejų skaičius	Vidutinis pasirinkimų skaičius	p	α
Kontingentas				
Sportuojantys vaikinai	118	10,36	0,25	p > 0,05
Nesportuojantys vaikinai	96	9,71		
Sportuojančios merginos	82	9,61	0,02	p < 0,05
Nesportuojančios merginos	104	8,13		

Veiklos aspektu nustatytas statistiškai reikšmingas rezultatų vidurkis tarp sportuojančių vaikinių (vidutinis pasirinkimų skaičius — 7,81) ir sportuojančių merginų (vidutinis pasirinkimų skaičius — 9,29) ($p < 0,05$) bei tarp nesportuojančių vaikinių (vidutinis pasirinkimų skaičius — 7,90) ir nesportuojančių merginų (vidutinis pasirinkimų skaičius — 10,00) ($p < 0,05$) (2 lent.).

Orientacija į veiklą būdinga sportuojantiems paaugliams. Lyginant orientacijos į veiklą tyrimo rezultatus galima teigti, kad kryptinga orientacija į veiklą būdinga tiek sportuojantiems, tiek nesportuojantiems vaikinams. Tarp šių grupių nustatytas rezultatų skirtumas statistiškai nereikšmingas — $p > 0,05$. Atsakymų rezultatų vidurkių skirtumas statistiškai reikšmingas tarp sportuojančių (vidutinis pasirinkimų skaičius — 9,61) ir nesportuojančių (vidutinis pasirinkimų skaičius — 8,13) merginų bei nesportuojančių merginų ir vaikinių ($p < 0,05$) (3 lent.).

REZULTATŲ APTARIMAS

Paauglių socialinės kompetencijos tema nėra plačiai analizuota, tačiau šios srities studentų tyrimų pavyko rasti: L. Danielūtės (2005) (Sporto vadybininkų profesinio rengimo analizė (turizmo ir sporto vadybos specialybės studentų pavyzdžiu);

N. Dalinkevičiūtės (2007) (Studijų programos „Turizmo ir sporto vadyba“ studentų socialinės kompetencijos ypatumai); J. Menclerytės (2006) (Kauno miesto turizmo organizacijų vadybininkų socialinės kompetencijos bei komunikacinės elgsenos ypatumai); R. Lekavičienės (2001) (Socialinės kompetencijos psichologiniai kriterijai ir vertinimai).

Taip pat nemažai pavyko rasti užsienio autorių, kurie nagrinėja įvairaus amžiaus žmonių socialinės kompetencijos ypatumus: L. A. Boyum, R. D. Parke (1995) (*The role of family emotional expressiveness in the development of children's social competence*), N. Desbiens ir kt. (1998) (*Social competence, social status and social affiliations of students with behavior problems: Implications for school intervention*), K. Dodge ir J. Price (1994) (*On the relation between social information processing and socially competent behavior in early school-age children*).

Paauglių vertybines orientacijas plačiai yra išnaginę R. Puniškienė ir S. Laskienė (2006) (*Sportuojančių paauglių vertybinių orientacijų, asmenybės savybių ir savigarbos ypatumai*), S. Šukys (2001) (*Sportinė veikla, kaip paauglių vertybinių orientacijų, asmenybės savybių ir socialinio elgesio formavimosi veiksnys*).

Išanalizavus septynių socialinės kompetencijos faktorių tyrimo rezultatus pastebėtas skirtumas

tarp sportuojančių ir nesportuojančių paauglių. Reikšmingai pasitiki savimi sportuojantys vaikinai ir sportuojančios merginos, geba labiau parodyti savo teigiamus ir neigiamus jausmus, juos verbalizuoti, aptarti su kitu asmeniu sportuojančios merginos, daugiau kontaktuoja su pažįstamais ir nepažįstamais žmonėmis sportuojantys vaikinai. Nesportuojantiems paaugliams būdingas nenuolaidumas.

Apibendrinant paauglių vertybinių orientacijų tyrimą galima teigti, kad sportuojančių paauglių vertybinių orientacijų skalėje smarkiai išsiskiria kryptinga orientacija į veiklą. Veikla yra asmenybės raidos pagrindas, o svarbiausias sportuojančių paauglių tikslas yra sportinė veikla, saviraiška, savęs realizavimas, sportinių rezultatų siekimas. Tai, kad mūsų tyrimo rezultatai rodo orientaciją į sportuojančių paauglių veiklą, tiesiogiai yra susiję su sportinės veiklos kryptingumu ir galimybe gauti informaciją apie savo veiklos rezultatus, jaustis išmanančiam tam tikroje srityje, jaustis reikšmingam tarp bendraamžių. Taip pat nustatyta, kad nesportuojantys vaikinai labiau linkę patenkinti savo bendravimo poreikį, bendravimas jiems yra saviraiškos priemonė, visuomeninio statuso įgavimas. Daugumos autorių (Brettschneider, Heim, 1997; Hagger, 2005) nuomone, paauglių orientacija į save siejama su šio amžiaus tarpsnio psichosocialinės ir kognityvinės brandos ypatumais. Atlikto tyrimo

duomenys rodo, kad sportas neturi didelės įtakos paauglių orientacijos į save raiškai.

Tyrimo rezultatai atitinka R. Puniškienės ir S. Laskienės (2006) gautuosius, kurie teigia, kad orientacija į bendravimą smarkiai skiriasi veiklos aspektu: sportuojančios merginos labiau linkę bendrauti nei sportuojantys vaikinai; nenustatyta statistiškai reikšmingo skirtumo tarp grupių orientacijos į save rezultatų, sportuojantys paaugliai labiausiai orientuoti į veiklą.

IŠVADOS

1. Reikšmingai pasitiki savimi sportuojantys vaikinai ir sportuojančios merginos; geba parodyti savo teigiamus ir neigiamus jausmus, juos verbalizuoti, aptarti su kitu asmeniu sportuojančios merginos; kur kas labiau geba kontaktuoti su pažįstamais ir nepažįstamais žmonėmis sportuojantys vaikinai.
2. Nesportuojantiems paaugliams būdingas nenuolaidumas.
3. Kryptinga orientacija į bendravimą daug būdingesnė nesportuojantiems vaikinams.
4. Kryptinga orientacija į veiklą labai būdinga sportuojančioms merginoms ir sportuojantiems vaikinams.
5. Kryptinga orientacija į save būdinga nesportuojantiems paaugliams.

LITERATŪRA

- Boyum, L. A., Parke, R. D. (1995). The role of family emotional expressiveness in the development of children's social competence. *Journal of Marriage and the Family*, 57 (3), 593—608.
- Brettschneider, W., Heim, R. (1997). Identity, Sport, and Youth Development. In K. Fox (Ed.), *The Physical Self: From Motivation to Well-Being*. Champaign, IL: Human Kinetics Publishing.
- Dalinkevičiūtė, N. (2007). *Studijų programos „Turizmo ir sporto vadyba“ studentų socialinės kompetencijos ypatumai: magistro tezių santrauka*. Kaunas: LKKA.
- Danieliūtė, L. (2005). *Sporto vadybininkų profesinio rengimo analizė (turizmo ir sporto vadybos specialybės studentų pavyzdžiu): magistro tezių santrauka*. Kaunas: LKKA.
- Danish, S. J., Taylor, E. T., Fazio, R. J. (2003). Enhancing adolescent development through sports and leisure. In G. R. Adams, D. Berzonsky (Eds.), *Handbook of Developmental Psychology*. Blackwell Handbook of Adolescence. Blackwell Publishing.
- Desbiens, N., Royer, E., Fortin, L., Bertrand, R. (1998). Social competence, social status and social affiliations of students with behavior problems: Implications for school intervention. *Science-et-Comportement*, 26 (2), 107—127.
- Dodge, K., Price, J. (1994). On the relation between social information processing and socially competent behavior in early school-age children. *Child Development*, 65, 1385—1397.
- Erpenbeck, J. (1998). Kompetenzentwicklung als Forschungsfrage. *Bulletin QUEM*, 2—3, 64—79.
- Grendstad, N. M. (1996). *Mokytis — tai atrasti: susiliejančio ugdymo principai ir praktiniai darbo būdai*. Vilnius: Margi raštai.
- Hart, D., Atkins, R. (1999). Family influences on the formation of moral identity in adolescence: Longitudinal analyses. *Journal of Moral Education*, 28 (3), 375—386.
- Hinsch, R., Pflingstein, U. (1998). *Gruppentraining social Kompetenzen*. Weinheim: Beltz.
- Klomsten, T. A., Skaalvik, E. M., Espness, A. G. (2004). Physical self-concept and sports: Do gender differences still exist? Iš *Sex Roles: a Journal of Research* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga internetu: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2294/is_12_50/ai_113419430
- Lekavičienė, R. (2004). Socialinės kompetencijos kriterijų problema: studentų socialinių įgūdžių ir socialinio prioritetų santykio tyrimas. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1, 30—36.
- Lekavičienė, R. (2001). *Socialinės kompetencijos psichologiniai kriterijai ir vertinimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Malinauskas, R. (2006). *Sporto pedagogų ir sportininkų socialinio psichologinio rengimo ypatumai*. Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras.

- Martinkus, B., Neverauskas, B., Sakalas, A. (2002). *Vadyba: specialistų rengimo kiekybinis ir kokybinis aspektas*. Kaunas: Technologija.
- Menclytė, J. (2006). *Kauno miesto turizmo organizacijų vadybininkų socialinės kompetencijos bei komunikacinės elgsenos ypatumai: magistro tezių santrauka*. Kaunas: LKKA.
- Moreno, J. A., Cervello, E. (2005). Physical self-perception in Spanish adolescents: Effects of gender and involvement in physical activity. *Journal of Human Movement Studies*, 48, 291—311.
- Oweis, P., Spinks, W. L. (2001). Psychological outcomes of physical activity: A theoretical perspective. *Journal of Human Movement Studies*, 40, 351—375.
- Puniškienė, R., Laskienė, S. (2006). Sportuojančių paauglių vertybinių orientacijų, asmenybės savybių ir savigarbos ypatumai. *Sporto mokslas*, 4, 48—54.
- Sauer, J. (1998). Von der Weiterbildung für Kompetenzentwicklung als politischer Auftrag. *Bullrtin QUEM*, 2—3, 69—76.
- Sookol, J. (2001). Idealaus vadybininko portretas. *Vadovo pasaulis*, 9, 4—10.
- Šertvytienė, D., Laskienė, S. (2008). Sportuojančių paauglių asmenybės kryptingumo raiška. *Kūno kultūra ir sportas universitete-2008: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga* (pp. 96—97). Palanga.
- Šukys, S. (2001). *Sportinė veikla, kaip paauglių vertybinių orientacijų, asmenybės savybių ir socialinio elgesio formavimosi veiksnys: edukologijos daktaro disertacija*. Kaunas: LKKA.
- Weiss, M. R., Amorose, J. A. (2005). Children's self-perceptions in the physical domain: Between-and within-age variability in level, accuracy, and sources of perceived competence. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 27, 226—244.
- Елисеев, О. П. (2000). *Практикум по психологии личности*. Санкт Петербург. С. 202.

VALUE ORIENTATIONS OF ADOLESCENTS ENGAGED IN SPORTS AS FACTORS OF THEIR SOCIAL COMPETENCE

Dovilė Šertvytienė, Skaistė Laskienė

Lithuanian Academy of Physical Education, Kaunas, Lithuania

ABSTRACT

Manifestation of value orientations of adolescents has many aspects, as adolescence is much influenced by the peculiarities of psychosocial and cognitive development, various internal and external factors, thus research on value orientations always remains urgent. Social competence of a person is understood as the person's ability to act, it is determined by the person's knowledge, abilities and skills, attitudes and personal qualities, as well as values.

The aim of the research was to establish and evaluate the value orientations of adolescents as factors of their social competence in the aspect of gender.

The research participants were 400 (186 girls and 214 boys) 13—15 year-old pupils from Kaunas secondary schools. The groups of respondents were randomly selected to participate in the research.

Applying the method of a questionnaire survey we established the value orientations and the peculiarities of social competence of the respondents. For value orientations the respondents were given a questionnaire prepared by a Czech psychologist B. Bass (Елисеев, 2000). The questionnaire included three orientations: towards oneself, towards communication and towards activities. Peculiarities of social competence were evaluated applying R. Lekavičienė (2001) methods of evaluation of social competence (adapted questionnaire from Ullrich and Muynck). The questionnaire involved 45 statements revealing the peculiarities of the manifestation of social competence.

The questionnaire data were processed using methods of mathematical statistics. The differences between the groups were estimated applying Chi-square criterion.

It was established that pupils, both boys and girls, engaged in sports more relied on themselves and could communicate with people who they knew or did not know. Purposeful orientation towards communication was more common among girls engaged in sports and boys not engaged in sports. Orientation towards activities was more typical of girls and boys engaged in sports, and orientation toward oneself — girls and boys not engaged in sports.

Keywords: sport, social competence, value orientations.

Gauta 2008 m. rugsėjo 30 d.
Received on September 30, 2008

Priimta 2008 m. gruodžio 9 d.
Accepted on December 9, 2008

Dovilė Šertvytienė
Lietuvos kūno kultūros akademija
(Lithuanian Academy of Physical Education)
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Lietuva (Lithuania)
Tel +370 682 17981
E-mail dovile.sertvytiene@gmail.com